

კონსტიტუციის მშენებლობის საფუძვლები

ჰერმან შვარცი

საკონსტიტუციო სამართლის სფეროში
ცნობილი მოღვაწე.

ვაშინგტონის იურიდიული კოლეჯის პროფესორი,
ამერიკული უნივერსიტეტი, ვაშინგტონი.

ისინი, ვინც კონსტიტუციას წერენ შექმნის პროცესში მყოფი დემოკრატიებისათვის, ბევრ დაბრკოლებებს აწყდებიან.

პირველ რიგში, მათ უნდა შექმნან ისეთი დოკუმენტი, რომელიც საშუალებას მისცემს საზოგადოებას, მშვიდობიანად გადაჭრას რთული და კონფლიქტური საკითხები. იმავდროულად, უნდა შემუშავდეს ადამიანის უფლებათა დაცვის ეფექტური სისტემა, რომელიც მოიცავს უმცირესობათა უფლებას – არ დაეთანხმოს და საკანონმდებლო უმცირესობის უფლებას გარდაიქმნას უმრავლესობად.

მეორე, – კონფლიქტური სიტუაციები ჩვეულებრივ იწყება სწრაფად და ამ საკითხების მოგვარებაში შეიძლება სამომავლოდ შექმნას პრობლემები. ტრანსფორმაციისას (საბჭოთა ბლოკის უმეტესი ქვეყნების მსგავსად) წაგებულები შეეცდებიან იმდენი ძალაუფლება შეინარჩუნონ, რამდენსაც შეძლებენ. თუ ცვლილება მოიცავს რეჟიმის სრულად შეცვლას, როგორც ეს ერაყში მოხდა, მაშინ გამარჯვებულები მეტოქეობას გაუნწევენ ერთმანეთს ძალაუფლების მოსაპოვებლად. ამ დავების გადაჭრის საშუალებები ხშირად ინკორპორირებულია კონსტიტუციაში, რომელიც შეიძლება პრობლემური იყოს ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში. მაგალითად, ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუციაში მონობაზე კომპრომისების ჩართვამ რეალურად შესაძლებელი გახადა კონსტიტუციის მიღება, მაგრამ საბოლოოდ აღმოჩნდა, რომ ეს არც ისე კარგი იყო ერისთვის.

უფრო მეტიც, კონსტიტუცია იწერება დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში, ჩვეულებრივ მაშინ, როდესაც საზოგადოებაში არსებობს ეკონომიკური, სოციალური თუ სხვა პრობლემები. არსებობს ცდუნება და ხშირად აუცილებლობა იმისა, რომ სწრაფად მოხდეს ამ პრობლემებთან გამკლავება.

მაგრამ დებულებები, რომლებიც გამიზნულია პრობლემათა სწრაფად მოსაგვარებლად, შეიძლება შეუსაბამო აღმოჩნდეს მომავლისათვის.

ეჭვის ქვეშ დაყენება ყველა დოკუმენტისა, რომლებიც დაწერილია განსაზღვრულ დროსა და ადგილას, ნიშნავს იმას, რომ მომავლის წინასწარ განჭვრეტა შეუძლებელია. მომავალი ყოველთვის განსხვავებულია იმისგან, რასაც მოველით. ამგვარად, კონსტიტუციის პროექტის შემქმნელებმა დასაბამი უნდა მისცენ ისეთი მომავალი მთავრობების ჩამოყალიბებას, რომლებიც მყარად შეხედებიან წარმოუდგენელ და გაუთვალისწინებელ პრობლემებს.

თითქმის უნივერსალური გამოცდილების ერთ-ერთი გაკვეთილი არის ის, რომ ადამიანის უფლებები დაუყოვნებლივ უნდა იყოს დაცული. როცა ავტორიტარული რეჟიმის შევინროება მოხდა, საზოგადოებას განთავისუფლების შეგრძნება და თავისუფლებისაკენ სწრაფვის წყურვილი ჰქონდა, თუმცა დიდხანს არ გაგრძელებულა მღელვარების ეს გრძნობა. ახალი და ძველი დემოკრატიების გამოცდილება აჩვენებს, რომ, თუ საწყის ეტაპზე ადამიანის უფლებები სათანადოდ არ არის დაცული, მოგვიანებით ამის გაკეთება ძალზე რთულია.

თავდაპირველი მოსაზრებები

პირველი, უნდა იყოს თუ არა დაწერილი კონსტიტუცია ჩვეულებრივი საკანონმდებელი ორგანოს თუ სპეციალურად შექმნილი დამფუძნებელი კრების მიერ? თუ გადაწყდება, რომ შექმნან რაიმე ძველის მსგავსი, მაშინ კანონმდებლებს შეუძლიათ, დაწერონ ისეთი კონსტიტუცია, რომლის საშუალებითაც ისინი შეინარჩუნებენ თავიანთ თანამდებობებს. სპეციალური დამფუძნებელი კრება უმჯობესია საზოგადოების რაც შეიძლება მეტ ელემენტს წარმოადგენდეს, მიუხედავად იმისა, რომ ეს საკმაოდ რთულია და ძვირად ღირებული.

კიდევ ერთი გადასაჭრელი საკითხი საწყის ეტაპზე არის ის, თუ როგორ უნდა შევიდეს ცვლილებები და დამატებები კონსტიტუციაში მისი მიღების შემდეგ. ამის შესრულება მარტივი როდია. დოკუმენტი უნდა ასახავდეს საზოგადოების ყვე-

ლაზე მნიშვნელოვან ფასეულობებს და დემოკრატიული პროცესის მთავარ პრინციპებს. ეს ყველაფერი სტაბილური უნდა იყოს. მეორე მხრივ, ზოგიერთი დებულება მიღებული უეცარი ზენოლის, კონფლიქტისა და მოლოდინის გამო, სანყის ეტაპზე, შესაძლოა შორეული მომავლისათვის შეუფერებელი იყოს, ცვლილებების შეტანის გართულებამ კი შესაძლოა ხელი შეუშალოს მომავალ მთავრობებს ადეკვატურად გაუმკლავდნენ გაუთვალისწინებელ პრობლემებს.

ამ მიზეზის გამო, ქვეყანური იქნება, თუ განსაზღვრული დროის შემდეგ, მოხდება კონსტიტუციის სტრუქტურული ასპექტების მიმოხილვა. ერთ-ერთი გზა არის 10-20 წელიწადში ერთხელ ექსპერტთა კომისიის მონვევა, რათა დადგინდეს, არის თუ არა საჭირო სტრუქტურული ცვლილებების შეტანა. ეს შესაძლოა, განსაკუთრებით სასარგებლო გამოდგეს პირველი ათი წლის შემდეგ, როდესაც კონსტიტუციაში წარმოშობილი ზოგიერთი პრობლემა ნათელი გახდება.

ეს მიმოხილვა არ უნდა მოიცავდეს ადამიანის უფლებათა შესუსტების მცდელობას, თუმცა ამის გაკეთების ცდუნება შეიძლება არსებობდეს. როგორც კი ცხოვრების მოსალონდელი გაუმჯობესების სტანდარტული თავდაპირველი ეიფორია გაივლის, უკვე ნაკლებად ზრუნავენ ადამიანის უფლებებზე. ლიდერებმა და ჩვეულებრივმა ადამიანებმაც კი შეიძლება ადამიანის უფლებები ფუფუნებად ჩათვალონ - მეორეხარისხოვნად, ეკონომიკური სტაბილურობის საკითხებთან შედარებით. მიუხედავად ამისა, გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ადამიანის უფლებები იშვიათად აფერხებენ გამონვევებზე ეფექტურ რეაგირებას.

ამასთან დაკავშირებული შემდეგი საკითხი გახლავთ კონსტიტუციის მოცულობა. აშშ-ში ბევრი ფიქრობს, რომ, რადგან აშშ-ის კონსტიტუცია 200 წელზე მეტია რაც აგრძელებს მოქმედებას, მოკლე კონსტიტუციები უკეთესია დამწყები დემოკრატიებისთვისაც კი. მე ამ ხედვას არ ვიზიარებ. აშშ-ის კონსტიტუციური ნორმები არ შეიძლება თავმოყრილი იყოს მხოლოდ ოცდაათობმეტ სანყის და ცვლილებების შესატან დებულებებში. ისინი შეიძლება თავმოყრილ იქნენ ორ საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებათა 550-ზე მეტ კრებულში. ამ გადაწყვეტილებებმა დაამკვიდრა ჩვენი ყველაზე ფუნდამენტური კონსტიტუციური პრინციპები და უფლებები, რომელთაგან რამდენიმე შეიძლება გამოვყოთ აშშ-ის კონსტიტუციიდან. იმ ახლად ჩამოყალიბებული დემოკრატიებიდან, რომლებსაც არ აქვთ ორსაუკუნოვანი გამოცდი-

ლების ფუფუნება უფლებების განსავითარებლად, მხოლოდ რამდენიმე თუ იწყებს ძლიერი სასამართლო სისტემის შექმნით. მათ შეუძლიათ და უნდა ააგონ დემოკრატია ამერიკის და სხვა ქვეყნების გამოცდილებაზე დაყრდნობით, სასამართლოების ლოდინის გარეშე უნდა შექმნან ეს ფუნდამენტური უფლებები და პრინციპები თავიანთ კონსტიტუციებში შესატანად.

ეს, რა თქმა უნდა, არ ნიშნავს იმას, რომ კონსტიტუცია უნდა იყოს ძალზე დეტალური. კონსტიტუციები, რომლებიც მოიცავენ ბევრ დებულებას, შეიძლება ნაკლებად მოქნილები იყვნენ. იმის გადაწყვეტა, თუ რა უნდა შევიდეს კონსტიტუციაში, რა უნდა დარჩეს საკანონმდებლო ხელისუფლების გადასაწყვეტად და, საერთოდ, რა არ უნდა იყოს დარეგულირებული კონსტიტუციით, არის ყველაზე მთავარი და რთული საკითხი.

მენეჯლოვის საფესურები

ეგრეთ ნოდებული ჰორიზონტალური და ვერტიკალური სტრუქტურული საკითხები ყველაზე რთულია, რადგანაც ისინი უკავშირდებიან ძალაუფლების გადანაწილებას. ეს საკითხები თითქმის ყოველთვის გვარდება პოლიტიკური აზრთა სხვადასხვაობის ფონზე ისეთი მოკლევადიანი მიზნებით, როგორცაა, მაგალითად თუ როგორ უნდა მოხდეს ხშირად დომინანტური ძალაუფლების მიღება და შენარჩუნება.

უპირველესი საკითხი გახლავთ, უნდა იყოს საპრეზიდენტო თუ საპარლამენტო სისტემა. მათი მრავალფეროვნების გათვალისწინებით, ისინი იყოფიან ორ ჯგუფად. საპრეზიდენტო სისტემით ყველაზე უფრო ამერიკა არის ცნობილი. როგორც წესი, პრეზიდენტი პირდაპირ ირჩევა ხალხის მიერ, თუმცა შეერთებულ შტატებში პრეზიდენტის არჩევა განსაზღვრული დროით ხდება. პრეზიდენტი, რომელიც გვევლინება ქვეყნის მეთაურად, ადგენს როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკას და ირჩევს მინისტრებს ამ პოლიტიკის განსახორციელებლად. მინისტრთა კანდიდატურებს ხშირად ამტკიცებს საკანონმდებლო ორგანო, თუმცა არიან პრეზიდენტის კონტროლის ქვეშ.

საკანონმდებლო ხელისუფლება დამოუკიდებლად ირჩევა დადგენილი დროით. როგორც წესი, არც პრეზიდენტი და არც საკანონმდებლო ხელისუფლება არ დაითხოვება ერთიმეორის მიერ. ეს წარმოქმნის ორმაგ ლეგიტიმურ სისტემას და მკვეთრად გამიჯნულ ძალაუფლებას.

საპრეზიდენტო სისტემა უზრუნველყოფს სტაბილურობას და ძლიერი პრეზიდენტის ხელში

შეიძლება უზრუნველყოფილ იქნეს ძლიერი, ენერგიული ხელმძღვანელობა. თუმცა სტაბილურობა შეიძლება გადაიზარდოს მოუქნელობაში და არაპოპულარული, არაეფექტური პრეზიდენტის შეცვლა შეუძლებელია მოხდეს მმართველობითი პერიოდის ამონურვამდე. უფრო მეტიც, საკანონმდებლო ორგანოს სხვადასხვა პოლიტიკური პარტიის მიერ მართვამ შეიძლება მიგვიყვანოს საკანონმდებლო ჩიხამდე. თუ ეს დაყოფა იარსებებს, სახელმწიფო მრავალი წლის განმავლობაში ვერ შეძლებს ნორმალურად ფუნქციონირებას.

საპარლამენტო სისტემაში, პარლამენტი საარჩევნო ლეგიტიმურობის ერთადერთი წყაროა. არ ხდება ძალაუფლების გაყოფა საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებებს შორის. სასამართლო ხელისუფლება, რა თქმა უნდა, დამოუკიდებელია, მაგრამ იმყოფება საკანონმდებლო სფეროს მიღმა. რაც შეეხება აღმასრულებელ ხელისუფლებას, რომელსაც ხშირად მთავრობას უწოდებენ, იმართება პრემიერ-მინისტრის მიერ, რომელსაც ირჩევს ის პარტია, რომელიც უმრავლესობით მოდის პარლამენტში ან კოალიციის მიერ, რომელიც შემდგარია კანონმდებელთა უმრავლესობისგან. ქვეყნის მმართველი გახლავთ პრეზიდენტი ცოტაოდენი ძალაუფლებით და ირჩევა პარლამენტის მიერ. პრემიერ-მინისტრი და მთავრობა არიან პასუხისმგებელი პარლამენტის წინაშე და შეიძლება დათხოვნილ იქნენ სწორედ პარლამენტის მიერ. არჩევნების ჩატარება შეიძლება ნებისმიერ დროს, მოქნილობის უზრუნველყოფით. ვინაიდან არ არსებობს ფორმალური დაყოფა საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებათა ძალაუფლებებს შორის, შესაბამისად, არსებობს გამოუვალ მდგომარეობაში აღმოჩენის ნაკლები შანსი იმდენად, რამდენადაც მთავრობა ან პრემიერ-მინისტრი, რომელიც კარგავს პარლამენტის ნდობას, შეიძლება დათხოვნილ იქნეს მის მიერ.

საპარლამენტო სისტემამ შეიძლება გამოიწვიოს ხელისუფლების ხშირი ცვლილება და დიდი არასტაბილურობა. აგრეთვე მას შეუძლია წარმოქმნას პოლიტიკაში რადიკალური ცვლილებები, როდესაც ოპოზიცია მოდის უმრავლესობით, რომელმაც შეიძლება გამოიწვიოს სხვადასხვა სახის არასტაბილურობა.

არ არსებობს ამკარა პასუხი იმაზე, თუ რომელი სისტემაა უკეთესი. არჩევანი ხშირად დამოკიდებულია ისტორიაზე, კონკრეტული დროის მოთხოვნებზე და სხვა ფაქტორებზე. საბჭოთა ბლოკის ყოფილმა წევრ-სახელმწიფოებმა საბჭოთა კავშირის ფარგლებს გარეთ, აგრეთვე ბალტიისპირეთის ქვეყნებმა დანერგეს საპარლამენტო რეჟიმი, რად-

განაც მათ უნდოდათ, გამხდარიყვნენ დასავლეთ ევროპის ნაწილი, რომელიც თითქმის საპარლამენტოა. საბჭოთა კავშირის ყოფილმა, არაბალტიისპირეთის ქვეყნებმა დანერგეს საპრეზიდენტო სისტემა.

აგრეთვე, უნდა გადაწყდეს საკანონმდებლო ხელისუფლება უნიკამერული (ერთპალატიანი) უნდა იყოს თუ ბიკამერული (ორპალატიანი) სისტემის. თუ სახელმწიფო ფედერალურია, მეტ-ნაკლებად ავტონომიური შემადგენელი ერთეულებით, როგორც არის აშშ და გერმანია, სასურველია, თუ იქნება მეორე (ჩვეულებრივ ზედა პალატა როგორც აშშ-ის სენატი) საკანონმდებლო პალატა, რომელიც წარმოადგენს შემადგენელი ერთეულების ინტერესებს. მეორე პალატა, გარკვეულ სფეროებში, როგორცაა გადასახადები და სასამართლო, ასევე ავტონომიასთან დაკავშირებული საკითხები, ზოგჯერ შეზღუდულია გადანყვეტილებათა მიღებაში.

მეორე პალატის ყოფნა-არყოფნა წამოჭრის კიდევ ერთ კითხვას: რამდენად ცენტრალიზებული უნდა იყოს სახელმწიფო? რა უფლებამოსილებებით უნდა სარგებლობდნენ და რამდენად ავტონომიურები უნდა იყვნენ რეგიონები და ნაციონალური ერთეულები? რამდენად დამოუკიდებლები იქნებიან ქალაქები და სოფლები? შესაძლებლობების დიაპაზონი ფართოა აბსოლუტური ავტონომიის მქონე ერთეულებიდან სრულ ცენტრალურ კონტროლამდე. კარგი მიზეზია იმისა, რომ ნებადართული იყოს მეტი ავტონომია ადგილობრივი და რეგიონალური ერთეულებისათვის, რადგან ისინი ეფექტურად შეძლებენ მართონ, ვინაიდან ცენტრალური ადმინისტრაციისათვის ხშირად უცნობია ადგილობრივი პირობები და საჭიროებები. აგრეთვე, ადგილობრივ თვითმმართველობაში ჩართულობა სთავაზობს ხალხს საშუალებას, პირდაპირ მიიღონ მონაწილეობა მნიშვნელოვანი გადანყვეტილებების მიღებაში, რომლებიც იმოქმედებს მათ ცხოვრებაზე და ეს შესაძლოა დემოკრატიული თვითმმართველობის მნიშვნელოვანი ნაწილი იყოს.

სასამართლო სისტემა

ისტორიამ აჩვენა დამოუკიდებელი სასამართლო სისტემის აუცილებლობა, რომელსაც შეუძლია უზრუნველყოს ის, რომ ხელისუფლების დანარჩენმა ორმა შტომ არ გადააჭარბოს კონსტიტუციით მინიჭებულ უფლებამოსილებას, როდესაც საქმე ეხება ადამიანთა უფლებებს. ეს შესაძლოა იყოს მუდმივი სასამართლო სისტემა, როგორც აშშ-ში ან სპეციალური ტრიბუნალი, საკონსტიტუციო სასამართლო, რომელიც უფლებამოსილია, გა-

დაჭრას მხოლოდ კონსტიტუციური და რამდენიმე სხვა საკითხი, როგორც გერმანიაშია. ზემოთ ხსენებულ შემთხვევაში ბოლო ინსტანციად გვევლინება უზენაესი სასამართლო, შემდგარი საერთო სასამართლოს მოსამართლეებისგან, რომლებიც ინიშნებიან მთელი სიცოცხლის ვადით და, როგორც წესი, განიხილავენ საჩივრებს ქვემდგომი სასამართლოებისაგან. მათი მოვალეობაა, მიიღონ გადაწყვეტილება კონკრეტულ საქმეებზე, ჩვეულებრივ, ისინი მხოლოდ იმ შემთხვევაში განიხილავენ კონსტიტუციურ საკითხებს, თუ ეს დავის დარეგულირებისათვის აუცილებელია. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრების უმრავლესობა სამართლის პროფესორები არიან, დანარჩენებს არ აქვთ საერთო სასამართლოებში მუშაობის გამოცდილება და რჩებიან ამ პოზიციაზე ერთი ან მეტი 8-12 წლიანი ვადით. ისინი განიხილავენ კონსტიტუციურ საკითხებს, თუ ეს არის ხელისუფლების წარმომადგენლების მოთხოვნა, საერთო სასამართლოების და ბევრ ქვეყანაში რიგით მოქალაქეთა სარჩელებს, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ მათი უფლებები დაირღვა. განვითარებადი დემოკრატიის ქვეყნების უმრავლესობამ გადაწყვიტა შეექმნათ საკონსტიტუციო სასამართლოები, ნაწილობრივ იმიტომ, რომ საერთო სასამართლოს მოსამართლეების მიერ სასამართლო სისტემის კონტროლი არ არის მათი პრაქტიკა და ნაწილობრივ იმიტომაც, რომ ისინი უნდობლობას უცხადებენ არსებულ სასამართლო სისტემას.

როგორი სისტემაა არ უნდა იქნეს შერჩეული, კონსტიტუციამ დეტალურად უნდა დაადგინოს სასამართლოების უფლებამოსილება, რომ შესაძლებელი იყოს კონსტიტუციასთან შეუთავსებადი კანონებისა და სხვა ნორმების ანუღირება. თუ არსებობს საკონსტიტუციო სასამართლო, ის არ უნდა იყოს დატვირთული განსხვავებული ვალდებულებებით. მისი საქმიანობის უდიდესი ნაწილი იქნება სადავო, ვინაიდან მისი ერთ-ერთი უმთავრესი ფუნქცია, განსაკუთრებით სანყის ეტაპზე, არის კონსტიტუციური საზღვრების დადგენა სამთავრობო უწყებებს შორის. აგრეთვე, საკონსტიტუციო სასამართლოს ზოგჯერ მოუწევს ხელისუფლების სანინალმდეგო გადაწყვეტილებების გამოტანა ადამიანის უფლებების საკითხებთან დაკავშირებით. ყველა ასეთ შემთხვევაში, ის ხშირად იქნება დამარცხებულთა მიერ მკაცრად გაკრიტიკებული. კონსტიტუციამ არ უნდა გააორმაგოს ასეთი შეტევებით გამოწვეული შემთხვევები, რაც გამონკვეულია, მაგალითად, საკონსტიტუციო ტრიბუნალისათვის განსახილველად არაკონსტიტუციური საკითხების მიწოდებით, სანყის ეტაპზე მაინც,

რადგანაც ისინი განიცდიან პრესტიჟის და საზოგადოებრივი მხარდაჭერის ნაკლებობას, რაზეც მათი ეფექტურუნარიანობაა დამოკიდებული.

დამოუკიდებელი სასამართლო სისტემის მხარის დაჭერა არის კიდევ ერთი მიზეზი იმისა, თუ რატომ არ უნდა იყოს კონსტიტუცია ძალიან მოკლე. რაც უფრო კონკრეტულია კონსტიტუცია, მით უფრო მარტივი იქნება სასამართლოებისათვის დოკუმენტში შესაბამის დებულებაზე მითითება სადავო გადაწყვეტილებების დასაცავად, ასევე, ისინი უფრო ნაკლებად იქნებიან განხილული როგორც სუბიექტური შეხედულებების შესაბამისად მოქმედნი.

რადგანაც სასამართლოთა გადაწყვეტილებები ხშირად პოლიტიკურად მგრძობიარეა, მათი დამოუკიდებლობა და უზენაესობა კონსტიტუციით უნდა იყოს გარანტირებული. სასამართლო სისტემა უნდა იყოს არა იუსტიციის სამინისტროს დაქვემდებარების ქვეშ, არამედ ხელისუფლების დამოუკიდებელი შტო დადგენილი ვადით. სასამართლო სისტემამ უნდა გააკონტროლოს თავისი ფინანსური და ადმინისტრაციული საქმიანობა, თავისუფალი უნდა იყოს აღმასრულებელი ხელისუფლების ჩარევისაგან, მაგრამ უნდა მოხდეს ბიუჯეტის კონტროლი საკანონმდებლო ხელისუფლების მიერ.

კონსტიტუციამ აგრეთვე უნდა უზრუნველყოს, რომ ის გამოიყენებოდეს დაბალი ინსტანციის მოსამართლეების მიერ გადაწყვეტილებათა მიღებისას. ბევრ ახალ დემოკრატიაში, ძალიან ხშირად, ეს მოსამართლეები გადაწყვეტილების მიღებისას უარს აცხადებენ კონსტიტუციურ საკითხებზე.

ადამიანის უფლებათა დაცვა

როგორც ეს დადგენილია, კონსტიტუცია უნდა იცავდეს ადამიანის უფლებებს და სასამართლოებმა, განსაკუთრებით სპეციალურმა კონსტიტუციურმა ტრიბუნალებმა უნდა ითამაშონ მთავარი როლი ამ დაცვის უზრუნველყოფისათვის. პირველად ეს აშშ-ის უზენაესმა სასამართლომ განავითარა, მაგრამ ეხლა სასამართლო ტრიბუნალები მსოფლიოს მასშტაბით აღიარებენ ამ პასუხისმგებლობას. როდესაც საქმე ეხებოდა ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო შეთანხმების რატიფიკაციას მათი მთავრობების მიერ, მოსამართლეებმა მიიჩნიეს, რომ ვალდებული იყვნენ, განეხილათ ეს ხელშეკრულებები. ისინი ხშირად თვალყურს ადევნებდნენ იმას, თუ როგორ ნყვეტდნენ მსგავს პრობლემებს სხვა სასამართლოები. შედეგად კი შეიქმნა ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო საკონსტიტუციო სამართალი.

დღესდღეობით ყოველი კონსტიტუცია შეიცავს ადამიანის უფლებათა დებულებას. ეს საკმარისი არ არის. კონსტიტუციამ უნდა შექმნას ინსტიტუტები, რათა ეს უფლებები ამოქმედდეს. კონსტიტუციამ განსაკუთრებულად უნდა უზრუნველყოს პიროვნების შეუფერხებელი მიმართვა სასამართლოსათვის, თუ ის ადასტურებს მისი უფლების შელახვას და თუ ამ უფლების დარღვევას ჰქონდა ადგილი, მსხვერპლს შეუძლია, მიიღოს ადეკვატური საშუალებები. ბევრმა ქვეყანამ დაინახა, რომ ომბუდსმენი გამოსადეგია (ვინაიდან, ის საჩივრებსაც იხილავს) ასეთ შემთხვევებში. პროკურატურაში, ადამიანის უფლებათა სპეციალური ოფისიც გამოსადეგი იქნება.

დემოკრატიისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა ის, რომ მოქალაქეებს შეეძლოთ იმის გაგება, თუ რამდენად კარგად აკეთებს ხელისუფლება თავის საქმეს და მოქმედებს ერის ინტერესების სასარგებლოდ. კონსტიტუცია უნდა მოიცავდეს დებულებებს, რომლებიც უფლებას მისცემს მოქალაქეებს, ხელმისაწვდომ ფასად და სწრაფად მოიპოვონ საჯარო ინფორმაცია, გარდა იმ მასალებისა, რომლებიც საფრთხის შემქმნელია ეროვნული უშიშროების, პირადი ცხოვრების, სამართლდამცავი ინსტიტუტებისათვის და ასევე სხვა სასიცოცხლო მნიშვნელობის ეროვნული ინტერესებისათვის. კანონმდებელთათვის იმის გადანყვეტის მინდობა უნდა არსებობდეს, თუ არა ასეთი საშუალებები, მართებული არ არის, ვინაიდან ბევრი მთავრობა უპირისპირდება და ცდილობს შეასუსტოს ასეთი შესაძლებლობები. მხოლოდ ძალიან ცოტა საჯარო მოხელეს სურს საჯარო განხილვის საგნად აქციოს საკუთარი ქმედებები.

კონსტიტუციის მიღება

ბოლო კითხვა გახლავთ, თუ როგორ უნდა იყოს მიღებული კონსტიტუცია? როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, კონსტიტუცია მიღებული უნდა იყოს სპეციალური დამფუძნებელი კრების მიერ? როგორც ბევრ ევროპულ ქვეყანაში, მუდმივი პარლამენტის მიერ? ზოგადად ხალხის მიერ? საზოგადოებამ კონსტიტუციის მიღების ეტაპზე უნდა მიიღოს მონაწილეობა თუ შემდეგ? და თუ პასუხი ამ უკანასკნელზე დადებითია, როგორ უნდა იყოს საზოგადოების მონაწილეობა უზრუნველყოფილი? ამ და სხვა კითხვებზე პასუხის გაცემა მოხდა სხვადასხვა გზით და მიუხედავად იმისა, რომ ბევრ პოლიტოლოგს სჯერა, რომ კონსტიტუცია მონონებული უნდა იყოს საზოგადოების მიერ, ეს მაინც არ არის უნივერსალური მიდგომა.

კონსტიტუციის შექმნა ექსპერიმენტია, გამოცდა, რომლის შედეგი ყოველთვის იქნება განსხვავებული იმისგან, რაც იყო გათვალისწინებული და რისი მოლოდინიც არსებობდა. უფრო მეტიც, კონსტიტუციის წარმატება დამოკიდებულია გარეშე ფაქტორებზე — ეკონომიკაზე, საზოგადოებაში სოციალურ ძალებზე, სახელმწიფოების საგარეო ურთიერთობებზე, ბუნებრივ კატასტროფებსა და ბევრ სხვა ფაქტორებზე, რაზედაც კონსტიტუციის შემქმნელების კონტროლი არ ვრცელდება.

მიუხედავად ამ სირთულეებისა, ახლად ჩამოყალიბებული დემოკრატიების კონსტიტუციებს შეუძლიათ ცვლილებები მოახდინონ. ისინი იძლევიან იშვიათ შესაძლებლობას იმისა, რომ ადამიანებმა იცხოვრონ დამოუკიდებლად და მშვიდად. ისტორია ერს არ სთავაზობს ბევრ ასეთ მომენტს და როცა ეს მომენტები დგება, პრობლემები უნდა გადაწყდეს, რადგან ერის მომავალს საფრთხე ექმნება.